

Пясковський Вадим Валерійович,
професор кафедри криміналістики
та судової медицини НАВС,
кандидат юридичних наук, доцент

УЧАСТЬ СПЕЦІАЛІСТА-БУХГАЛТЕРА В ПРОВЕДЕННІ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

У розслідуванні кримінальних проваджень про економічні злочини важливе значення має участь спеціалістів бухгалтерського обліку. Однак питання залучення цих осіб до проведення слідчих (розшукових) дій у науковій літературі досліджено недостатньо [1-2]. У зв'язку з цим назріла необхідність дослідження зазначеної проблематики в сучасних умовах.

Для того, щоб допомога спеціаліста-бухгалтера була ефективною, у кожному випадку до нього необхідно довести, для участі в яких слідчих (розшукових) діях він запрошується. Доцільно перед початком слідчої (розшукової) дії ознайомити його з тією частиною її плану, що стосується роботи з документами. Це необхідно для того, щоб запрошений спеціаліст-бухгалтер міг орієнтуватися в обставинах кримінального провадження та більш ефективно допомогти слідчому завдяки власним спеціальними знаннями.

Спеціаліст-бухгалтер може надати слідчому допомогу як до, так і під час проведення слідчих (розшукових) дій. У межах розслідування економічних злочинів слідчому перед проведенням виїмки (ст. 159 Кримінального процесуального кодексу (КПК) України) або огляду (ст. 237 КПК України) первинних документів, доцільно попередньо поспілкуватися зі спеціалістом-бухгалтером, який надасть консультацію щодо переліку документів, які необхідно вилучити, а також господарських операцій, на які слід звернути увагу. Особливо може допомогти спеціаліст-бухгалтер у випадках притягнення до кримінальної відповідальності головних бухгалтерів підприємств чи організацій, оскільки під час огляду та виїмки документів такі особи легко можуть приховати від слідчого бухгалтерські й інші

документи, що мають значення для розслідування. У разі ж участі в цих слідчих (розшукових) діях спеціаліста-бухгалтера зробити це їм буде набагато складніше.

Можна назвати багато обставин, які мають значення для розслідування (взаємозв'язок конкретних господарських операцій такої організації з іншими організаціями, у зв'язку з чим виникає необхідність проведення зустрічних перевірок тощо) і на які спеціаліст-бухгалтер може звернути увагу слідчого лише під час безпосередньої участі в слідчих (розшукових) діях. До того ж, фахівець часто повідомляє слідчому нові, мало або зовсім невідомі йому відомості, які суттєво впливають на планування подальшого перебігу розслідування. Слідча й експертна практики доводять, що під час розслідування економічних злочинів неабияке значення має своєчасне та якісне проведення обшуку. Матеріально-відповідальні й службові особи нерідко ведуть неофіційні записи взаєморозрахунків. Зіставлення подібних записів із порівнювальними відомостями, актами інвентаризацій, зведеними звітами й іншими бухгалтерськими документами може допомогти слідчому точніше встановити розміри матеріального збитку, а іноді й розмежувати матеріальну відповідальність окремих осіб. Зазвичай матеріально-відповідальні та службові особи намагаються знищити такі неофіційні записи. Спеціаліст-бухгалтер, що бере участь у проведенні обшуку, здатний надати слідчому роз'яснення про те, які офіційні й чорнові, так звані «робочі», документи можуть містити важливі відомості для цього розслідування.

Що стосується допомоги спеціаліста-бухгалтера в підготовці слідчого до допиту, то вона може стосуватися такого:

- 1) вивчення законів та інших нормативних актів, що регламентують діяльність суб'єктів підприємництва та окремі його види;

- 2) ознайомленні з профілем діяльності підприємства, яке очолює або в якому працює підозрюваний, його організаційною структурою шляхом вивчення засновних документів, статуту

3) ознайомлення з функціональними обов'язками підозрюваного;

4) складання плану допиту з фіксацією питань до підозрюваного та доказів, нормативних актів, іншої інформації, що можуть бути використані під час проведення допиту.

На окрему увагу заслуговує питання про допомогу фахівця під час власне допиту. Свідок, підозрюваний та інші особи можуть (навіть ненавмисно) замовчувати відомі їм дані, що стосуються бухгалтерського обліку та звітності, наприклад про те, у яких документах відображено певний факт. А іноді вони можуть ввести слідчого в оману. Бухгалтер, який бере участь у допиті, відразу консультує слідчого щодо всіх питань бухгалтерського обліку, сприяючи тим самим одержанню повних показань від певної особи під час допиту. Завдяки цьому виключається необхідність повторного допиту. Особливо це стосується допитів матеріально-відповідальних осіб. Ці особи зазвичай знають положення й інструкції про ведення бухгалтерського обліку й у випадку зацікавленості можуть легко ввести в оману слідчого, пославшись, наприклад, на різноманітні нормативно-правові акти, що зазнавали змін або взагалі втратили чинність. Це досить типовий прийом протидії слідчому під час допиту, розрахований на необізнаність слідчого в нормативноправовому регулюванні певного виду підприємницької діяльності. Наприклад, це може бути посилання на форс-мажорні обставини. Така аргументація підозрюваного часто зумовлена прагненням уникнути відповідальності, наприклад за привласненням коштів, одержаних унаслідок укладення певної угоди з іншими підприємцями або громадянами-вкладниками. Виникненням форс-мажорних обставин може пояснюватись неспроможність виконання умов угоди - здійснення певних дій з боку підозрюваного підприємця (поставки товару, за який вже одержано гроші на умовах попередньої оплати) або виконання фінансових зобов'язань (повернення грошових вкладів і процентів за ними). Таким чином, підозрюваний може намагатися звести вчинений ним злочин до невиконання цивільно-правових зобов'язань, тобто перевести кримінальне

провадження в площину цивільно-правових відносин. Причому підозрюваний відверто може розраховувати на необізнаність слідчого в законодавчому регулюванні ситуацій, пов'язаних із виникненням форс-мажору.

Задля підвищення ефективності допиту доцільно надавати фахівцеві право ставити з дозволу слідчого свідкам, підозрюваним та іншим особам питання, з'ясування яких пов'язано зі спеціальними бухгалтерськими знаннями. Водночас слідчий може відвести питання спеціаліста, що не має стосунку до кримінального провадження або спеціальних знань. Необхідно підкреслити, що одноосібним керівником слідчої (розшукової) дії у будь-яких випадках залишається слідчий, спеціаліст може бути тільки його консультантом, помічником, але не більше того, діючи відповідно до плану цієї дії, визначеного слідчим, і підкоряючись його керівництву.

Підбиваючи підсумки, можна зазначити, що спеціаліст-бухгалтер, який бере участь у слідчих (розшукових) діях, може надати допомогу слідчому в таких формах:

1) консультація слідчого із загальних питань ведення бухгалтерського обліку;

2) надання пояснень щодо обставин, які з'ясовують під час слідчої (розшукової) дії, якщо такі обставини належать до галузі його спеціальних бухгалтерських знань;

3) надання слідчому технічної допомоги, пов'язаної з виявленням, закріпленням і вилученням документів.

Список використаних джерел

1. Пошюнас П. Применение бухгалтерских познаний при расследовании и предупреждении преступлений / П. Пошюнас. - Вильнюс : Минтис, 1977. - 200 с.

2. Фрідман І. Я. Використання спеціальних знань під час розслідування правопорушень у сфері економіки України / І. Я. Фрідман, З. Д. Смітєнко // Право України. - 1998. - № 11. - С.128-130.